

FIKON

**Időbeliség és emlékezet.
Múlt és jövő a régiségben**

Absztraktfüzet

2024. november 7–9.

Szeged

SZTE Rektori Épület

Dugonics tér 13., fsz. 5. terem

SZTE Móra Ferenc Szakkollégium

Közép fasor 31-33., magasföldszinti nagyterem

Az együttérzés lehetősége – A brit rabszolga-kereskedelem felszámolása Ann Yearsley és William Turner ábrázolásaiban

A brit rabszolga-kereskedelem 1700-as évekbeli tetőzésekor egyre több értelmiségi szereplő, köztük a női irodalmi elit gondolta társadalmilag és morálisan károsnak a birodalom ilyen erőszakos módon történő gazdagodását. Az afrikai embermilliók kizsákmányolása ellen azonban a leghatározottabban azon írók, költők álltak ki, akik számára a kirekesztés és a szegénység nem voltak idegen fogalmak: közülük kiemelkedik Ann Yearsley, a bristoli fejőnő, aki a rabszolgák elleni erőszakról dühvel és együttérzéssel ír *A Poem on the Inhumanity of the Slave Trade* (1788) című versében. Yearsley keresztény hit által fűtött szövegével a társadalmi igazságosság és az emberségesség mellett érvel, egyedi pozíciója a női és a munkásosztálybeli identitás interszekciójánál pedig lehetővé teszi, hogy természetes szolidaritással forduljon a téma felé. Évtizedekkel később William Turner *Slavers Throwing overboard the Dead and Dying – Typhoon coming on* (1840) című festménye Yearsley-éhez hasonló attitűdről árulkodik, azonban immáron Nagy-Britannia múltját, mintsem jelenét mutatja be, hiszen a brit rabszolga-kereskedelem 1807-ben, a legális rabszolgatartás pedig 1834-ben megszűnt. Mind Turner, mind Yearsley a természet hatalmasságát, a mindenható végső ítéletét hangsúlyozzák műveikben, utóbbi fenyegető hangnemben, előbbi pedig retrospektív módon, azonban mindketten nagyívű, történelmi perspektívából tekintenek rá a rabszolga-kereskedelem bűneire. Yearsley és Turner fókusza az empátia, az együttérzés, az emberségesség hiánya, melyet nyelvi és vizuális elemekkel, agresszív hangnemben és színekkel érzékeltetnek a publikummal. Az előadás célja, hogy ezen két művön keresztül bemutassa a 18. századi értelmiségi korszellem empátiához és dehumanizációhoz köthető szegmensét. Ehhez a kor meghatározó filozófusaihoz, különösen Francis Hutchesonhoz, Adam Smith-hez és David Hume-hoz fordulunk, olyan kortárs filozófusok szövegein keresztül értelmezve őket, mint Judith Butler, Emmanuel Levinas vagy Adriana Cavarero.

Szerelem, szerelem, mi a csuda vagy te? – A közköltészeti műalkotás hermeneutikája

A közköltészet kutatásában a folyamatok detektálása sokkal érdekesebb, mint az ebben a hagyományban keletkezett szövegek magukban. A közköltészet a fizikából ismeretes *hullám–részecske kettősség* metaforával is megragadható, hiszen folyamatként is leírható mint a népköltészet és az invenciózus költészet közötti „áthullámozás”. A „részecske” tulajdonsága pedig az, hogy így önálló szövegkorpusz keletkezik, melynek vizsgálata mind irodalomtörténeti, mind irodalomelméleti szempontból fontos tanulságokat hordoz. Előadásomban eddigi kutatásaim eredményeit felhasználva kívánom egy esettanulmányon keresztül bemutatni a közköltészet működését az irodalmi rétegek alakulásában a 12. századtól a 19. századig, valamint ezt elméleti keretbe illeszteni. Az előadás vezérfonalát a *Szerelem, szerelem egy... / Az szerelem egy...* versfelütések adják, melyek a népzenei gyűjtésekből is ismerősek lehetnek. Esterházy Pál költészetében, valamint egyéb kéziratok énekeskönyvek anyagában (elsősorban a *Komáromi-énekeskönyvben*) is előfordulnak ezek a frázisok. Kutatásom legfőbb kérdése, hogy a fent említett esettanulmány szövegeinek kapcsolata (a már detektált filológiai kapcsolaton kívül) leírható-e a hagyományban Küllős Imola *U-alakú cső* metaforáját revideálva a Hans-Georg Gadamer által kidolgozott hermeneutikai kör fogalmával. Igen is, meg nem is. Befolyásoló tényező a múlt és a jövő.

Érchegyi Attila

Óbudai Egyetem

Szövegkritikai elemzés szoftveres támogatása

A szövegkritikai kutatásoknál gyakran merülnek fel olyan kérdések, amelyeket a kutatók szinte önkényesen döntenek el saját ízlésükre, benyomásaikra támaszkodva. Sokszor így próbálják meghatározni, hogy egy-egy korai szerző munkája kinek a műve. Ezt a bizonytalanságot fáradságos statisztikai módszerekkel ki lehet küszöbölni. Magyar nyelvemlékek esetében még nem használták Lachmann-féle módszert.

Ehhez a kutatásához egy szoftver fejlesztettem ki, amely mankó lehet ómagyar kódexeink elemzésében. Az újítás a programban az, hogy digitalizált szövegekben segít keresni összefüggéseket. Ennek segítségével megállapítható, hogy hány fordító keze nyomát találjuk a kódexben, vagy vannak-e olyan szövegrészletek, amelyek feltehetően máshonnan átvett szövegek.

Jelenleg két funkció készült el. Az első automatikusan kigyűjt olyan szavakat és kifejezéseket a szövegből, amelyek egy adott feltételrendszer alapján jelezhetik a szöveg fragmentáltságát. A másik funkció a manuális kereső, amely vizuális elemekkel mutatja meg, hogy az adott kifejezések mely lapon találhatók meg, azok milyen gyakorisággal fordulnak elő a teljes szövegben, illetve a jelölt szakaszokon.

A program működését a Jordánszky-kódex bibliafordításán mutatjuk be. A vizsgálat során elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy az egy másoló által írt szöveget egy vagy több embert fordította. Ehhez a munkához a szoftver segítségét vettük igénybe: vizsgáltuk a nyelvtani eszközök és a frazémák előfordulásait, ismétlődéseit, illetőleg eltéréseit. Az így kialakult ismétlődő struktúrák egy-egy fordítóra utalhatnak. A program bemutatja azt is, hogy milyen gyakran használ egy-egy szót a szerző, illetőleg mekkora súllyal szerepel az egy-egy szövegben. Vizsgálódásunk elsődleges szempontja volt, hogy a fordítás alapjául szolgáló latin szöveg, a Vulgata ismert, így kizárható az, hogy betoldásokat elemzünk.

Lázs Sándor irodalomtörténésszel folytatott elemzésünk a Jordánszky-kódex esetében az eddig feltételezésekkel szemben kimutatta, hogy a bibliafordítást több személy készítette.

Erdélyi Anita

Szegedi Tudományegyetem

A Hunyadi-tragédia Habsburg szemszögből

Előadásomban egy eddig ismeretlen és kiadatlan latin nyelvű kéziratot kívánok bemutatni, amely az Osztrák Nemzeti Könyvtárban (ÖNB) őrzött Cod. 9027 jelzetű kódex változatos tartalmú szövegei között maradt fenn. Kutatásom kezdeti szakaszában a kézirat attribúciós kérdését jártam körül, amely során a lehetséges szerzők, történetesen nyolc humanista alkotó történeti munkáját vetettem össze, méghozzá kiemelten a Cillei-gyilkosságra vonatkozó részleteket. Eredményeimről a SZETE 2024 tavaszi konferenciáján számoltam be, amely előadás során a Cod. 9027-es szöveg szerzőjét Wolfgang Lazius, osztrák történetíróval azonosítottam. Kutatómunkám újabb fázisában a Lazius-töredék tartalmát kívánom szemügyre venni, valamint ismertetni, hogy I. Ferdinánd udvari történetírója miként beszéli el az 1456–57-es év magyarországi eseményeit, ezen belül is a magyar köztudatban méltán híres Hunyadi László-történetet. Korábban az idősebb Hunyadi-fivér tragédiájával kapcsolatban határozott és egyoldalú álláspont volt érvényben, amelynek lebontása már megkezdődött a legújabb szakirodalomban. Pálosfalvi Tamás *Tettes vagy áldozat? Hunyadi László halála* című tanulmányában megkérdőjelezi a korábban megszilárdult hagyományt, valamint átértékeli Hunyadi László szerepét az események alakulásában. Ezt a törekvést kívánom folytatni kutatásom keretében, mely során megvizsgálom, hogy Lazius, egy osztrák történetíró, közel száz év távlatából miként értékeli az eseményeket, hogyan szemléli Hunyadi László, illetve V. László király személyét. Továbbá bemutatom, hogy a Cod. 9027-es kézirat tartalma miként viszonyul a meggyökeresedett magyarországi tradícióhoz.

„én a' Görögök között nem láttam eddig semmi jeledet” – Egy Colluthus-betét Haller János Trója-históriájában

Haller János 1695-ben megjelent *Hármas Históriája* a középkor három legkedveltebb világi tárgyú történetét – világhódító Nagy Sándor históriáját, az anekdotás *Gesta Romanorum*ot és a Colonnai Guido-féle Trója-regényt – rendezte össze magyar nyelven. A trójai háború története már Anonymus óta jelen van hazai irodalmunkban, Haller azonban – elődeivel ellentétben – a harmadik rész esetében egy olyan forrásszöveg átemelésére vállalkozott, amelynek elsődleges céljai közé nemcsak a gyönyörködtetés és/vagy moralizálás, hanem a valós történelmi események elbeszélése, a téveszmék korrigálása is beletartozott. Fordításának „illendőségét, méltó voltát” előszavában ő maga is kiemelte, így különösen érdemes azt részletesen összevetni forrásával.

Haller forráskezelésének vizsgálatát számos tanulmány érintette már, a Trója-históriát központba állítva a szakirodalom egyöntetűen osztja a konszenzust, miszerint az átültetéshez kizárólag egy középkori Guido-nyomtatványt használt, amiből a stilisztikai puritánságra törekvés, az eredeti szónoki dagálya okán bizonyos részeket fordítatlanul hagyott. A jelenlegi vizsgálat viszont rámutatott arra, hogy a Guido-elemeket Haller nem kihagyta feldolgozásából, hanem vallási, erkölcsi és dramaturgiai okokból az ókori görög költő, Colluthus Lycopolita (Kr. u. ~500) *Raptus Helenae* című epillionjának soraival váltotta fel.

Az előadás bemutatja, hogy az ókori betét Haller kompilációjában miként ágyazódik be a középkori szövegbe; emellett kiemelt figyelmet kap a *Hármas História* kiadásainak problémaköre, azaz az autográf textus nehezen hozzáférhetősége és az *editio princeps* szövegének nagymértékű átstilizálása, amely a 19. század óta mindmáig folyamatosan továbbhagyományozódik.

Farkas Mónika Kitti

Szegedi Tudományegyetem

**„Quel che mi pare è che, se non altro, sarà
un po' diversa dalle altre vite proprie” –
Massimo d’Azeglio *I miei ricordi* című
önéletrajza és annak folytatása Giuseppe
Torelli tollából**

A korabeli autobiográfiák (és biográfiák) nem kizárólag a Risorgimento (1815–1861) eseményeiről nyújtanak komplex értelmezést, és a korszak kiemelkedő személyeinek, hőseinek emlékét őrzik, hanem e műfajok „magukra vállalták” annak szerepét is, hogy a hazafias értékeket és erényeket oly módon közvetítsék, hogy azok megerősítsék az olasz nemzeti identitástudatot, az összetartozás érzését. Ezek hiánya 1861 után továbbra is súlyos társadalmi konfliktusokat okozott az egyébként politikai, adminisztratív szempontból egyesített Olaszországban. Az egyesítés menetéről való társadalmi-kulturális diskurzus rendkívül fontos volt már közvetlenül az egység létrejöttét követően is, ugyanis az értelmiségiek érzékelték, hogy a nemzetfejlődés szempontjából szükséges minél előbb kialakítani a Risorgimentóra vonatkozó kollektív memóriát. Ez utóbbi azt a viszonyulási módot jelöli, amivel a társadalom tagjai a közös történelmi múltat egységesen értelmezik, ezáltal egységesen tudnak reagálni a saját koruk kihívásaira.

D’Azeglio és Torelli művei – előbbié nagyobb, utóbbié kisebb mértékben – hozzájárultak a posztrisorgimentós kulturális-társadalmi diskurzushoz, amelyben nem ritkán az egyesítés menetéhez és ambivalens eredményeihez kötődő csalódás is megfogalmazódik. D’Azeglio 1867-ben, posztumusz és befejezetlenül megjelent *I miei ricordi* („Emlékeim”) című műve bár látszólag művészi-politikai pályafutására helyezi a hangsúlyt, a narráció kiemelt pontjain elhelyezkedő digressziókban kifejtett gondolatai a Risorgimento politikai, társadalmi, egyházi és kulturális problémáira reflektálnak. Nem véletlen, hogy az előszóban kihangsúlyozza, hogy a visszaemlékezésén keresztül egyrészt az olaszok nemzeti lelkületére kíván hatni, másrészt szüleinek és a patrióták áldozatos munkájának akar emléket állítani. Ezzel szemben Torelli 1870-ben megjelent *Lettere di Massimo d’Azeglio a Giuseppe Torelli con frammenti di questo in continuazione dei Miei ricordi*

(„Massimo d’Azeglio levelei Giuseppe Torellinek, ez utóbbinak a *Miei ricordi*hoz írt folytatás töredékeivel”) című művében d’Azeglio személyisége és tettei sokkal inkább direkt módon kerülnek előtérbe. A hibrid műfajú írás első része egy episztolárium, a második része egy „autobiográfia” (d’Azeglio által írt összefoglaló az *I miei ricordi*hoz), a harmadik rész pedig Torelli d’Azeglio-biográfiája, vagyis az *I miei ricordi* folytatására tett kísérlet fejezetei. A három rész és műfaj közötti kapcsolat segítségével Torelli folyamatosan igyekszik annak létjogosultságát alátámasztani, hogy ő maga kívánta d’Azeglio önéletrajzát befejezni. Ugyanakkor izgalmas kérdések felvetésére is alkalmas, mint például, hogy a két mű által kifejtett és „elhallgatott” témák bemutatása a szent ágostoni vagy a voltaire-i önéletrajzi elbeszélői típushoz áll-e közelebb, hogyan történik az önéletrajzi elemekből az életrajzi stílusba való átmenet, hogy Torelli a szerző nem autográf gondolatainak és töredékeinek a műbe való beillesztésével új értelmezési lehetőséget adott-e az *I miei ricordi*nak stb.

E hozzáadott részek miatt Torelli munkája, mint sok más mű az egyesülés utáni Olaszországban, hozzájárult a Risorgimentóról alkotott egységes megítélés kialakulásához, ami elősegítette egy valóban egységes olasz társadalom létrejöttét. Ehhez kapcsolódóan a kollektív emlékezet megközelítésének beemelése a vizsgálódásba értékes szempontokkal gazdagítja d’Azeglio és Torelli munkásságának kutatását.

Történelem és történelmi hősök ábrázolása a 17. századi politikai érdekek és a 21. századi popkultúra világában

A történelem és az irodalom nagyon sok esetben kéz a kézben jár egymással: a történelem viszontagságait, ok-okozatiságát mintaként dolgozzák fel a különböző korok írásai, míg az egyes szövegek megértésében segítségül lehet hívni a történelmet, hogy annak vizsgálatával széleskörű képet kapjunk az irodalmi alkotásról. Ezáltal egy történelmi eseményt vagy személyt más megítélésben lát és láttat a különböző korok embere: ami egy bizonyos korban fájdalmas vereségként fogalmazódik meg, az a későbbiekben dicső múlttá képes emelkedni az emlékezet tengerén.

Két egymástól gyökeresen eltérő korban más szempontok emelkednek egymás fölé, nem ugyanaz kerül előtérbe napjainkban, mint ami 350 évvel ezelőtt volt fontos. Ilyen kettős koncepció és világlátásbeli különbségek figyelhetők meg Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem* című eposzában, valamint a kétezres évek elején írt és bemutatott *Zrínyi 1566* című Moravetz Levente által írt és rendezett rockmusicalben. A történet ugyanazt a történelmi személyt eleveníti meg, ugyanazt az eseményt tárja fel és emlékezik vissza rá, viszont teljesen más megközelítésben. A modern zenemű nem csak a kora újkor irodalmának 21. századi kortárs popkulturális tovább- és újragondolása, hanem egy eszméé, egy egyéné egyaránt.

Kutatásomban irodalomtudományi szempontból vizsgálom meg azt, hogy az eposz keletkezésétől számolva több mint 350 év távlatából milyen egybeesések és eltérések maradtak ránk a várvédő Zrínyi Miklós életéből és emlékezetéből, milyen hasonlóságokat lehet felfedezni a két mű keletkezéstörténetében, epizódjaiban, szereplőábrázolásaiban, külön figyelmet fordítva a két szerző – a hadvezér Zrínyi Miklós és az író-rendező Moravetz Levente – életpályájára. Emellett nem csak a két szövegre igyekszem összpontosítani, hanem arra a két ellentétes korra, amelyben íródtak. Így keresem a választ arra, hogy milyen volt az a politikai-társadalmi kor, amelyben születtek a darabok, illetve, hogy ez hogyan határozta meg a szövegek végső történetalakítását és üzenetét az akkori és a mindenkori ember számára.

A haldoklás művészetének három arca – Kép és szöveg viszonya az *Ars moriendi*- kéziratban, Blockbuchokban és a tipografikus kiadásokban

Az *Ars moriendi* ('A haldoklás művészete') a „jó halálhoz” vezető útra szolgál tanácsokkal olvasója számára. A mű az erények követéséhez és a bűnök elkerüléséhez nyújt segítséget az utolsó órákban, az üdvösség reményében. Az *Ars moriendi*nek csupán egyetlen illusztrált kézirata ismert, az 1420-as évekből, azonban *A haldoklás művészete* korai illusztrált nyomtatott könyvek közül az egyik legelterjedtebb volt, és a nyomtatott változat képekben gazdag. Számos kiadást megért, nemcsak tipografikus, hanem táblanyomatos (Blockbuch) formában is. A Blockbuch a 15. század utolsó évtizedeiben, elsősorban németalföldi és német területen jellemző könyvformátum, amelynek minden egyes oldalát egy-egy külön fadúcról nyomtatták, a képet és a szöveget egyaránt. Ezáltal a Blockbuchokat sajátos, szoros kép–szöveg kapcsolat jellemzi. Keletkezésük és használatuk körülményeiről kevés ismerettel rendelkezünk, ezért a táblanyomatos könyvek a könyvtörténet enigmatikus darabjai. A jelenség jobb megértéséhez a források hiányában más megközelítés szükséges: ehhez lehet segítségünkre a bennük jellemző kép–szöveg viszony vizsgálata és összevetése a kéziratos előzményekkel, valamint a tipografikus nyomtatott kiadásokkal. Előadásomban erre teszek kísérletet az *Ars moriendi* esetét vizsgálva, annak reményében, hogy ezáltal határozottabban körvonalazódik a Blockbuch médium által az illusztrált könyvtörténetben elfoglalt hely.

A magyarországi neolatin gyászversirodalom és Rimay János *Epicédiuma*

A Rimay János által Balassi Bálint halálára készített emlékversciklus a régi magyar irodalom számos alkalommal értelmezett szövegei közé tartozik. A latin és magyar nyelvű versfüzér több szempontból is különleges mű. Olvasható egyfelől a Balassi-kultuszt megalapozó, a költőt mint „mestert” és Rimayt mint „legkedvesebb tanítványát” felvonultató gyász költeményként, egyes értelmezői pedig a késő reneszánsz mitologizáló, allegorikus sírköltészetének egyedülálló magyarországi képviselőjeként írták le.

Előadásomban Rimay művét egy nagyrészt feldolgozatlan szövegcsoporthoz, a 16. századi magyarországi alkalmi költészet felől közelítem meg. Noha a kutatás gyakran hangsúlyozza Rimay alkotásának egyedülállóságát, a Balassi-epicédium nem „légüres térbe” érkezett meg 1596 körül. Egyetlen előzményeként az egy évvel korábbi bártfai antológiát szokás említeni, ám a latin nyelvű gyászversköltészetnek ezen kívül is élő hagyománya volt a század Magyarországon. Az alkalmi költészet műfajai közé tartozó *epicedium* (és az *epitaphium*, a *carmen funebre*) a kora újkori reprezentáció és a kulturális emlékezet fontos eszközei voltak, és számos szerző, köztük Christian Schaeseus vagy Kassai Zsigmond is alkotott a műfajban. Julius Scaliger *Poetices libri septem* című, a korban általánosan ismert poétikai munkája is részletesen ismerteti az epicédiumot. Kutatásomban azt vizsgálom, melyek az általános jellemzői a hazai neolatin gyászversirodalomnak, milyen poétikai, szövegalkotási technikákkal dolgoztak ezen művek szerzői, és vajon mennyiben tekinthetők e korpusz elemei a Balassi-epicédium „előzményeinek”.

**Balassi Bálint és Rimay János vallásos
énekei a *Tholnay-énekeskönyv*ben –
Kéziratos szöveghagyomány az *Istenes
énekek* megjelenése előtt**

Balassi Bálint és Rimay János vallásos költeményeinek antológiája, az ún. *Istenes énekek* mintegy félszáz kiadást ért meg a 17–18. században, ezáltal gyűlekezeti énekeskönyvek mellett a korszakban leggyakrabban kibocsátott, magánájtatossági célokat szolgáló kiadványnak tekinthető. Népszerűsége ellenére a kiadás körülményeiről mindmáig szinte semmit sem tud bizonyosan a kutatás. Tervezett előadásomban egy olyan, eddig kevésbé vizsgált forrásra kívánok koncentrálni, mely potenciálisan kapcsolatba hozható az *Istenes énekek* későbbi megjelent edícióival; mely ha nem is közvetlen előzményként, de mindenképpen viszonyítási pontként szolgálhat az *Istenes énekek* múltjának feltárásában. Tholnay Ferenc énekeskönyve egy a 17. sz. elején, feltehetőleg 1614 és 1621 között keletkezett vegyes tartalmú kéziratos gyűjtemény, melynek szöveganyagát mindeztidáig csak érintőlegesen vizsgálta a kutatás. A kódexben a latin és magyar nyelvű szentírásidezetek, az orvosság- és ételreceptek, illetve a döntő többségében vallási témájú prózai szövegek az *Istenes énekek* kiadásaiból származó művek is megtalálhatóak. A több esetben más forrásból nem ismert szövegvariánsokat is tartalmazó gyűjtemény így kiemelt figyelmet érdemel az *Istenes énekek* múltjának feltárásában: a szövegek elemzésének segítségével teljesebb képet kaphatunk a nyomtatásban megjelent antológia kibocsátása előtti, korai szöveghagyományról. Ugyan korábban Klaniczay Tibor foglalkozott a *Tholnay-énekeskönyv* Balassi-Rimay-anyagával, eredményei az idők során némiképp perifériára szorultak: a szövegváltozatok nem kerültek összevetésre más forrásokkal, így az *Istenes énekek*kel sem. Előadásom arra a kérdésre keresi a választ, hogy az énekeskönyvbe foglalt Balassi, illetve Rimay énekek szövegváltozatai kapcsolatba hozhatóak-e a nyomtatásban megjelent kiadásokkal. Reményeim szerint a probléma feltárásával közelebb juthatunk azon Balassi-Rimay énekek szöveghagyományának körvonalazásához, mely az *Istenes énekek* előtti időkben létezett.

Disztópikus jövőkép mint érvelési eszköz Zrednai (Vitéz) Jánosnál

Zrednai (Vitéz) János életműve egyike a magyar kultúrtörténet legtöbbet elemzett szövegkorpuszainak. A gyakorta a „magyar humanizmus atyjaként” tisztelt mecénás főpap szövegeinek kulcsszerepet tulajdonít a hazai irodalomtörténet-írás a magyarországi reneszánsz irodalom szárba szökkenésében. E művek azonban szorosan összekapcsolódtak a korszak politikai fejleményeivel is. Zrednai Hunyadi János kormányzó megbízásából írt, 1451-ben összegyűjtött diplomáciai levelei, illetve V. László kancellárjaként elmondott beszédei az I. Ulászló halála és Mátyás trónralépte között eltelt időszak törökellenes háborúinak kiemelkedő jelentőségű forrásai, amelyek nagyban meghatározták a korszakról kialakult képünket. Ezekben a szövegekben Zrednai igen összetett stratégiát alkalmazott annak érdekében, hogy azok címzettjeitől, a Magyar Királyság külpolitikai partnereitől segítséget eszközöljön ki a terjeszkedő Oszmán Birodalom ellenében. Előadásomban azt vizsgálom, hogy az oszmán előrenyomulással összekapcsolt sötét jövőkép miképpen válik a diplomáciai érdekérvényesítés eszközévé az említett levelekben és beszédekben. Mindennek során rámutatok, hogy a vizsgált szövegek tudatosan drámaivá színezik a hosszan elnyúló harcokat és várható következményeiket, örök civilizatorikus és kozmikus küzdelmek manifesztációjává téve azokat, amelyet nem csupán a muszlim-keresztény egymásnak feszülés helyez el a történelem örök folyásában, hanem a Zrednai által bevont antik párhuzamok is: amellet, hogy a szövegeket ókor Konstantinápoly 1451-es eleste után újra feléledő barbárképéből fakadó, egy esetleges török hódításra vonatkozó baljós árnyak lengik be, egyszersmind azok a Magyar Királyság 15. század közepi helyzetét az antik Róma válságperiódusaival állítják párhuzamba, ezzel mintegy a gyakran idézett Livius által elbeszélte történetek monumentalitásának szintjére emelve Magyarország elképzelt jövőjét.

Test és halál – Gyászfeldolgozás Nemesianus eklogaköltészetében

Kutatásom tárgya egy harmadik századi karthágói költő, Marcus Aurelius Olympius Nemesianus életművének feldolgozása, újraértékelése a bukolikus hagyomány biopoétikai szempontú elemzésével. A késő császárkor irodalma két évszázad távlatából szemlélte és recipiálta az Augustus-kor irodalmi hagyományát. A katonacsászárok korának (Kr. u. 235-284) totális válsága után erősen klasszicizáló irodalomfelfogás vált uralkodóvá, s ennek első, számunkra megragadható képviselőjeként tartja számon az irodalomtörténet Nemesianust. Vergilius és Tibullus egyértelmű hatása érhető tetten Nemesianus stílusában, azonban nem egyszerű inspirációként jelennek meg a klasszikus szerzők az életműben, a bevett szófordulatok, néha teljes sorok átemelése, a klasszikus formanyelv felhasználása, beépítése és átalakítása révén Nemesianus fontos fejezetet képvisel a klasszikus irodalom késő császárkori recepciótörténetében.

Előadásom tárgya egy, az első eklogában található, önálló szövegegységként beillesztett, ám jelentőségét tekintve annál fontosabb szövegrész, amely rámutat élet és halál, az őselemek által meghatározott földi világ és a csillagokban rejlő túlvilág kapcsolatára. Ebből a részletből következtethetünk a szerző világlátásra, hitére, az emberi test ideiglenességének képzetét fedezhetjük fel a lélek örökkévalóságával szemben. Feltárható, miként viszonyult a testhez, mint húshoz, elenyésző emberi szövethez Nemesianus, milyen szellemi-filozófiai áramlatok befolyásolták nézeteit.

Az OSZK Régi Nyomtatványok Tára tartalmaz két Nemesianus költeményeit tartalmazó kötetet (RNyT Ant. 2096 és App. H. 1690), így a szövegkritikai összehasonlítás is alkalmas Nemesianus szerepének vizsgálatára a magyar művelődéstörténetben. Nem véletlen, hogy a középkorban is olyan népszerű volt Nemesianus, a szövegkritika több mint egy tucat kéziratot rögzít, a nemesianusi eklogák ugyanis a középkori oktatásban is szerepet játszottak.

Táj és identitás – A vidék idill korokon átívelő jelentősége az angol kulturális emlékezetben

Az angol identitás, amely évszázadokon keresztül a brit identitás szinonimájaként működött, egyik legmeghatározóbb eleme a vidéki idill. Ezen ideál képét festők, költők és különböző szakemberek ápolják és ünneplik I. Erzsébet (1558–1603) kora óta. A nemzeti identitás megtestesíti egy nép eszményeit és törekvéseit, ám alapvetően az elmében lakozik. A vidéki látásmód gyökerei a klasszikus ókor irodalmában, például Vergilius eklogáiban találhatók, ahol a valós természeti táj helyett egy kitalált paradicsom, egy *locus amoenus* jelenik meg.

A városi élet nem képezi részét az angol identitásnak és ikonográfiának, éppen ellenkezőleg, a vidéki hagyomány, amely az esztétika és a hazafiság ötvözeteként él tovább, a meghatározó eleme az angol nemzet kulturális emlékezetének, még akkor is, ha Anglia volt az első iparosodott ország Nyugat-Európában.

A kora újkori Angliában nemcsak a kartográfia hagyománya született meg, hanem a korabeli írók és régiségkereskedők is megörökítették országuk vidéki idilljét. Az Erzsébet-kori írók, akik hozzájárultak a nemzeti irodalom kialakulásához, a klasszikus antikvitás vízióit alkalmazták saját országukra, így született meg Anglia idealizált vidéki világa, amely azóta is élénken él a nemzet kulturális emlékezetében.

A jelen tanulmány az angol kulturális emlékezet vidéki idillhez kapcsolódó megnyilvánulásait vizsgálja, különös figyelmet fordítva a kora újkori Angliára. Történelmi feljegyzések és vizuális források elemzésével tárja fel, hogyan alakult ki a mára már megszilárdult angol identitás központi szerepét betöltő vidéki idill koncepciója. A tanulmány kiterjed a vidék szeretetének megnyilvánulásaira irodalmi és festészeti alkotásokban, valamint a kora újkori kertészkedési hagyományokra is.

Ősök és hősök – Az elődök, illetve a múlt tisztelete és szerepe a Habsburg-dinasztia reprezentációjában

A felmenők tisztelete, emlékezete az emberi kultúrák immanens elemét képezi évezredek óta, sőt lényegében a kezdetektől fogva. Ez az idős családtagokkal szembeni alázat akárcsak napjainkban, a múltban sem korlátozódott az érintettek életének tartamára, hanem fennmaradt a halál utáni időkre is. Azon túl, hogy az ősök tisztelete vallási-erkölcsi normákban gyökerezik, a tehetséges egyéneknek korán sikerült megragadnia hasznát a társadalmi együttélés egyéb területein, például a politika világában is. A felmenőkre, azok tetteire (a múltra), a családi kontinuitásra hivatkozás már az ókorban meghatározó politikai, jogi és retorikai eszközzé vált az emberi közösségek azon vezetői számára, akiknek saját tekintélyük nem nyújtott megfelelő garanciát hatalmi pozícióik stabilizálására. Ők kénytelenek voltak az elődök által kivívott tiszteletre, presztízssre építeni saját uralmukat. Ennek az uralkodó dinasztiák hatalmi és a fejedelmek önreprezentációjában évszázadokon keresztül felbukkanó motívumnak a kora újkori európai nagyhatalmi vetélkedésben kiemelt szerep jutott különösen a Habsburg-ház esetében. Az V. Károly császár lemondása után folyamatos presztízsveszteséggel küzdő Habsburgok uralmuk legitimitását a 17. század második felétől egyre nagyobb súllyal elődeik, azaz a dinasztia múltjának heroizálásával, magasztalásával igyekeztek alátámasztani. Ezzel összefüggésben a mindenkori családfőt, a Habsburg Monarchia államainak trónján ülő uralkodót a megboldogult „hősök” utódjaként, a gloriózus múlttal rendelkező, halhatatlan család tagjaként ábrázolták. A hazai történettudomány eddig kevés figyelmet szentelt az osztrák Habsburgok dinasztikus és egyéni reprezentációja ezen szegmensének, így indokoltnak tűnik behatóbban vizsgálat alá vonni e témakört. Előadásomban a felmenők és a múlt emlékeztetét, mint a reprezentáció eszközét és funkcióját kívánom áttekinteni I. Lipót, I. József, VI. Károly és Mária Terézia vonatkozásában, fókuszban annak képzőművészeti megnyilvánulásaival.

**„The Stately Homes of England” –
Utópikus-szatirikus olvasatok Ben Jonson
To Penshurst (1616) és Alexander Pope
Epistle to the Earl of Burlington (1731)
uradalomverseiről**

Az előadás célja megvizsgálni két angol költő, Ben Jonson (1572–1637) és Alexander Pope (1688–1744) egy-egy művét (*To Penshurst* és *Epistle to the Earl of Burlington*), melyek feltevésem szerint műfajilag egyaránt az angol uradalomversek közé tartoznak. Az előadás doktori kutatásom egy szegmensét igyekszik bemutatni: hogyan jelölik az utópikus és satirikus elemek e műfajon belüli változásokat az irodalmi képek és szimbólumok révén, a korábban, Jonson verse által meghatározott konvenciók alapján. Emellett, doktori kutatásom egyik legfőbb kérdése, hogy vajon Pope Burlington-episztolája haszonnal olvasható-e az uradalomversek hagyományában – ebben az előadásban élek azzal a feltételezéssel, hogy igen, és Jonson *To Penshurst* versével való összehasonlításban az utópikus és satirikus elemek műfajon belüli változásait vizsgálom. Jonson verse, tévesen ugyan, de a kánonban a műfaj első példajaként ismert, s ilyenként meghatározónak tekinthető a műfaj alapköveit illetően. A két vers klasszikus, bibliai és természeti képi világának elemzésével azt mutatom be, ahogyan Pope versében az utópikus és satirikus elemek aránya megváltozik, s emellett érvelek, hogy ez műfajon belüli változásokat jelöl. Kitérek arra, hogy a satirikus és utópikus elemek milyen célt szolgálnak a műfaj kontextusában, hogyan formálják azt, s arra is, hogy a használatukban megfigyelhető változás mögött milyen történeti és irodalomtörténeti okok állhatnak. Ehhez érintőlegesen vizsgálom a társadalmi dinamikákat, hierarchiákat demonstráló részeit a verseknek.

A Torkolatcsönd értelmezése a barokk tükrében

Az előadás a *Torkolatcsönd* és a *Syrena*-kötet összehasonlító elemzése révén mutatja be a kortárs közéleti líra válságképének egy szeletét, amely a barokk örökséget is új megvilágításban láttatja. Az elemzés Deleuze barokkértelmezése és a Guattarival kidolgozott geofilozófia, valamint Bagi Zsolt mindezekre alapuló újbarokk elmélete segítségével értelmezi egyén és hatalom viszonyát, ezzel összefüggésben a nyilvános beszéd és az ellenbeszéd lehetőségeit. Foucault hatalmi diskurzusáról kidolgozott elméletére is több ponton reflektál a kortárs kötet, amely a jelentés felszínességét tematizálja. Fehér kötetének szervezőelve a derridai dekonstrukció, az egész eddigi életművére is érvényesíthető folyamatos újraserkesztés és a jelentés szétszóródása, lebontása, amely a Deleuze-i *le pli*, barokk redő működéséhez hasonlóan képezi le a kortárs közéleti nyelv ürességét. A Zrínyi-toposz a szirén motívumon és a költői szereplehetőségeken keresztül jelenik meg. A költő Odüsszeusz szerepébe helyezkedve az általa jelképezett forradalmi nyelv, a lelemény segítségével, és a hallgatás motívuma révén érvényesül, a szirénhangokat szirénnek állva győzi le, akár a *Syrena*-kötet versbeszélője. A nyelvi megújulás igénye a regnáló hatalom feletti morális győzelem lehetőségével kapcsolódik össze. Fehérnél mindez az új nép iránti igényt is jelöli, a hatalomból kizártak felé fordulást, tabutémákról való beszéd nyelvi lehetőségeinek kísérleteit. A kortárs költő ismét abba a szerepbe írta magát, mint a barokk hős.

A történelem hálójában – Havelok, a dán

Hogyan öröklődik egy történet? Hogyan mesélik tovább? Hogyan próbálják hitelessé tenni? Az előadás középpontjában Havelok, a dán herceg története áll, mely meglepő népszerűségnek örvendett a középkorban és a kora újkorban is. Havelok históriája tizenhárom, a 15. század vége előtt írt műben szerepel, amelyek közül kettő irodalmi mű: az első az anglonormann *Lai d'Haveloc* és a második pedig a középfangol *Havelok the Dane* című középkori regény. Az összes többi változatot különböző krónikák tartalmazzák. Az előadás a történelem és irodalom közötti kapcsolatokra szeretne rávilágítani, azáltal, hogy Havelok történetét különböző művekben (Gaimar: *Estoire de Engleis*, *Lai d'Haveloc*, *Havelok the Dane*, Boun: *Le Petit Bruit*, Peter Langtoft *Krónikája*) vizsgálja meg. Ahogy a krónikák történetei könnyen utat találtak maguknak az irodalmi művekbe, úgy a regények cselekményeire is hivatkoztak a krónikákban. A Havelok-epizódot gyakorlatilag érintetlenül ki lehetett emelni Gaimar krónikájából, és önállóan is megállta a helyét, mint *lai* és mint regény, amelyet a 14. században már Boun használt fel a saját krónikájában. Míg Robert of Mannyng elutasította a történet krónikába való illesztését, a 15. században valaki mégis átdolgozta és beillesztette az epizódot. Bár Havelok története teljes mértékben fikciós, mégis újra és újra helyet kapott a krónikákban, melyek állításuk szerint az igazságot írják meg az ősök nagy tetteiről, és igyekeznek minél hitelesebbnek tűnni. Míg Gaimar krónikájában varázsgyűrű és varázskürt is előfordulhatott, addig a 14. századi krónikák már elhagyták a mesés elemeket. A szerzők saját céljaiknak megfelelően módosították, mesélték tovább Havelok történetét, így az 250 év alatt sem kopott ki a krónikákból még azután sem, hogy a középfangol irodalom része lett. Mindemelett Grimsby városa eredettörténetévé implementálta ezt a történetet, felhasználta a pecsétjében és több látványosság is köthető hozzá a városban.

A humanista, akit nem lehetett elhallgattatni – Tranquillus Andronicus számvetése

Hosszútávú Tranquillus Andronicus-kutatásom egyik fontos állomása Verancsics Antallal való levelezése. Verancsics leveleit 1860 és 1875 közt adta ki Pesten Szalay László és Wenzel Gusztáv. Ezen kötetek tartalmazzák az írt és a kapott iratokat egyaránt, melyek 1538 és 1573 közt íródtak. A levelek időrendi sorrendben vannak, nincsenek szisztematikusan gyűjtve feladó, illetve címzett szerint. Az elmúlt évet annak szenteltem, hogy a kiadásban megtalálható Tranquillus-leveleket összehasonlítsam a kéziratokkal. Minekután Szalay és Wenzel munkája csupán szövegközlés, nincs ellátva jegyzetekkel, valamint filológiai apparátussal, így az előttem álló évben terv szerint elkészítem kizárólag Tranquillus Andronicus és Verancsics Antal egymáshoz intézett leveleinek a kritikai igényű kiadását. Későbbiekben pedig ezt kibővítem további Tranquillus levelekkel a Nádasdy-gyűjteményből. Az előadásomban Tranquillus 1569-es levelét szeretném bemutatni, amelyet Verancsicsnak címzett. Ez a levél azonban jóval több, mint egyszerű baráti üzenet: egy közel 80 éves ember életének számvetése, amely tele van klasszikus és bibliai utalásokkal. Tranquillus mint keresztény humanista, ebben a levélben öngazolást keres, aki egész életében vitahelyzetben találta magát, ahol azzal vádolják, hogy beleköt a korabeli hatalmasokba. Különösen érdekes a levél történelmi kontextusa is: 1569-et írunk, egy évvel a drinápolyi béke megkötése után, amelyet Tranquillus nem támogatott. Ez a levél azért érdemel kiemelt figyelmet, mert nem csupán személyes számadás, hanem a korszak szellemi és politikai konfliktusainak lenyomata is. Egyetlen levél, de tele van olyan mély gondolatokkal, amelyek egy egész előadás alapjául szolgálhatnak.

„Azon versekben a Geniuson értetik egy olyan személy...” – Kísérlet a kora újkori magyar nyelvű drámairodalom Genius-fogalmának körülírására

A kora újkori iskoladrámák jellegzetes alakja, a genius a magyar irodalom történetében alighanem egyetlen alkalommal egy epikus szövegben, nevezetesen Gyöngyösi István *Csalárd Cupido* című alkotásában is színre lép, ahol kivételesen a történet főszereplője lesz. A geniusok az idők során nagy változáson mentek keresztül. Eredetileg a római vallásból ismert szellemek volnának, s mint olyan, az emberi lélek megtestesüléseiként írhatjuk le őket. Később a rómaiak élettelen dolgoknak, és elvont fogalmaknak is tulajdonítottak geniust, alapot adva az utókornak a figura allegóriaként való értelmezéséhez és használatához. A karakter a korabeli iskolai színjátékokban egészült ki dramaturgiai funkcióval, és a szakirodalom szerint szerepe a fődarab egy adott szereplőjét helyettesíteni a közjátékban. Ezt a gondolatmenetet folytatva kézenfekvőnek tűnik a szóban forgó Gyöngyösi-műben Genius alakját allegóriaként, végső soron a szerző alteregójaként értelmezni. A jelenlegi kutatás is ezen az állásponton van. Meglátásom szerint azonban a fenti definíció tovább árnyalható. A Régi Magyar Drámai Emlékek vonatkozó anyagát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a geniusok szerepköre komplexebb, mint az egyszerű helyettesítés, tekintve, hogy nem mindig a közjátékban jelennek meg és nem is kizárólag allegorikus szereplőként. Ebből adódóan nem zárható ki, hogy a *Csalárd Cupido* főhősének értelmezése is felülvizsgálatra szorulhat.

Múlt és jövő a régiség középiskolai tanításában

Doktori kutatásom a közép- és kora újkori magyar irodalom helyzetét vizsgálja a romániai magyar középiskolai oktatásban. A régiséghez való (oktatási, társadalmi, szakmai) viszonyulás egyik fontos aspektusa az időbeliséggel összefüggő sztereotípiákhoz köthető, melyek szerint ami régi, az idejétmúlt, nem szól hozzánk, érthetetlen, és annál jobb egy irodalmi szöveg, minél újabb. Ezen előítéletek megszilárdulásához hozzájárulnak a populáris kultúra alkotásai (rajzfilmek, filmek, sorozatok), a számítógépes és társasjátékok, melyek egy sztereotipikus (erőszakos és/vagy misztikus), felületes középkor- és régiségképet közvetítenek. Mindez érezteti hatását az irodalomoktatás olyan alapkérdéseiben is, mint a kánon, a kötelező olvasmányok, a tananyagelrendezés, az irodalomtanítás céljának meghatározása. A jövő irodalomoktatása számára lehetőség és kötelesség lenne a diákokat valóban megszólító megközelítésmódok megtalálása, a reneszánsz óta élő, a populáris kultúra által részben újraformázott sztereotipikus középkorképre, az anakronisztikus, eklektikus elemekre való reflektálásban rejlő pedagógiai lehetőségek kiaknázása, a régiség és a jelen közti hasonlóságokra (vizualitás, intertextualitás, nemzetköziség, oralitás) épített oktatási folyamat megtervezése. Előadásomban a magyar és nemzetközi szakirodalom ezen kérdéskörökhöz kapcsolódó megállapításait, illetve a témában zajlott kutatások eredményeit kísérem meg összefoglalni, és röviden felvázolom a készülő romániai felmérésben rejlő lehetőségeket is.

Örökifjú bestiák – A középf- és kora újkor bestiáriumok hagyománya a kortárs magyar irodalomban

Willene B. Clark és Meradith T. a McMunn *Beasts and Birds of the Middle Ages: The Bestiary and its Legacy* című könyvükben a következő meghatározását adják a középf- és kora újkor bestiárium szövegtípusának:

A bestiáriumok, vagy a bestiák könyvei, olyan valós és fantasztikus állatokra vonatkozó leírásoknak és ismereteknek a gyűjteményei, amelyek spirituális vagy morális tanokként értelmezendők és gyakran illusztrációkkal vannak ellátva. A bestiáriumokból eredeztethető, általuk ismertté vált toposzok a legkülönbébb médiumokban vannak jelen a középkortól egészen napjainkig. Mind szövegeik, mind képeik gyakori forrásai voltak az exemplumoknak és az ikonográfiának a középkor irodalmában és művészetében.

A meghatározásból kitűnik a bestiárium hagyománya alkalmasnak bizonyulhat arra, hogy egyfajta hidat képezzen a középf- és kora újkor, valamint a kortárs irodalom és képzeletvilág között. Ez egyrészt erőteljesen megmutatkozni látszik bizonyos popkulturális alkotások esetében, emellett a régiség e szövegcsoportjának egy kevésbé ismert jelenkori hatásaként azonosítható az a jelenség is, hogy az utóbbi évtizedek magyar irodalmában mindinkább megszorodni látszanak a középkori és kora újkor bestiáriumok örökségére építő, valamint annak megújítását, vagy épp átírását megcélzó művek: kezdve Láng Zolt regénysorozatával, a *Bestiárium Transylvaniae*val, amelynek első része 1997-ben, a negyedik pedig 2011-ben jelent meg; György Attila 2013-as *Bestiarium Siculorum*án, a Symposion által 2016/2017-ben kiadott *Bestiary*n, Scholtz Róbert Gergely a XXI. Századi Roma Nők Országos Egyesületének gondozásában megjelent 2020-as *Bestiarium Ciganorum*án, a Csepregi János–Dániel András–Kollár Árpád szerzőhármassal Nagy Norbert illusztrálta 2021-es *Nyuca bestiárium*án és Németh Gyula, P. Szathmáry István, valamint Magyar Zoltán tavaly napvilágot látott *Bestiarum Hungaricum*án át egészen az olyan ma is zajló alkotói folyamatokig és formálódó alkotásokig, mint Kazsimér Soma és K. Takács

Márton összművészeti kriptozoológiai projektje. A felsoroltak egy sokszínű, műhelyben, témában, célkitűzésben, irodalmi igényt és látásmódot tekintve is változatos palettáját tárják elénk a bestiárium-műfaj revitalizálására, kereteinek újra- és átértelmezésére tett kortárs kísérleteknek.

Feltételezésem szerint az említett művek – bár különböző módokon, de – mind az eredeti bestiáriumok szabályszerűségeiből kiindulva bővítik ki új funkciókkal és olvasati lehetőségekkel, felkínált befogadói pozíciókkal, illetve szabják át a műfaj határait, megnyitják azokat a regény, az ismeretterjesztő irodalom, a folklorisztika, a gyerekirodalom, a képzőművészet és az irodalom összjátékából megszülető könyvtárgy, továbbá a performansz- és az összművészet felé. Előadásomban a bestiárium hagyományának középkori és kora újkori paradigmák nyomán a kortárs magyar bestiáriumok által kijelölt új irányait fogom bemutatni, különös tekintettel a műfaji határátlépésekre, műfajváltásokra, és egyáltalán a műfaji kategorizálhatóság kérdéskörére.

A fráterellenes tartalmak változása a *Piers Plowman* kézírataiban

A kutatás William Langland *Piers Plowman* című versének a kézírataiban található fráterellenes anyaggal foglalkozik. Azaz azzal, hogy az elkülöníthető szerzői revíziói fázisai által hogyan változik a minorita rendi szerzetesekről alkotott kép és a velük kapcsolatos egyházi jövőkép a versben.

A *Piers Plowman* egy körülbelül 7 300 verssorból álló alliteratív, egyházkritikai, egyszerre teológiai és satirikus közéngangol vers. Szerzője, William Langland többször módosította a *Piers Plowman* kéziratát, mely a 14. században kézirat formájában cirkulált. Legalább három szerzői revízióról van szó: feltételezhetően 1367 és 1370 között készült az első szövegváltozat, mely a 12. könyvvel, 2 500 sorral ér véget. 1377 és 1379 között Langland szignifikánsan kibővítette a szöveget, majd újra változtatott rajta az 1380-as évek során. A fragmentumokkal együtt 56 kortárs kéziratunk van, melyek közül egy sem szerzői kézirat.

A kéziratok revíziók szerint A, B, C és egy esetleges Z archetípusokba csoportosíthatók. Vannak olyan kéziratok, melyek kevert archetípusúak. A kéziratok között szignifikáns különbségek vannak, s az egyik izgalmas különbség, melyet ez a kutatás vizsgál, a minorita barátokat kifigurázó satíra minőségében és mértékében jelentkezik. A *Piers Plowman* kritikai kiadásai mind más-más céllal születtek. Sokféleségük a komplex kézirati helyzetre vezethető vissza, ezáltal kutatásomban több kritikai kiadást is használtam: a George Kane-, az Athlone-kiadásra és az A. V. C. Schmidt-féle parallel szöveges kiadásokra támaszkodtam, továbbá Sarah Wood *Piers Plowman and its Manuscript Tradition* című monográfiájára, mely az archetípusokkal foglalkozik. Természetesen a *Piers Plowman Electronic Archive*-ot, és, ahol elérhető, digitalizált kéziratokat is használtam.

A *Piers Plowman* azért ennyire izgalmas, mert a fennmaradt több, mint 50 kézirat megfoghatóvá teszi, hogy hogyan működött egy „újrakiadás” a késő középkori kézirat irodalomban egy nagyon populáris szöveg esetében.

Veronica Franco, Velence és a „szárnyas idő”

Veronica Franco a velencei reneszánsz talán legjelentősebb költője, a kurtizán irodalom egyik legfontosabb képviselője. Előadásomban elsősorban költői életművével foglalkozom, azokra az önreflexív versekre és partnereivel folytatott lírai dialógusokra építek, melyekből egy sajátos, balladai szaggatottságú önéletírás bontakozik ki, versformában rögzített napló, mely a kurtizánok életének *carpe diem*-hangulatában és efemer észlelésében ábrázolja a megélt valóságot, illetve annak költői fikcióvá transzponált mását. Veronica Franco szenvedélyes, humorral átszőtt, egyéni hagvételű írásai nemcsak egy korszakot, egy társadalmi és ontológiai szituációt képeznek le – nőnek lenni, ráadásul a társadalom *outsidereként* nőnek lenni a 16. századi Velencében – de magáról a városról, és az idő sajátos jelenlétéről is megragadó képet adnak. A reneszánsz Velencére is jellemző már az az egyedi, két világ határán (*mare* és *terraferma* között) lebegő létezés, mely a későbbi korok és a 21. század városának is sajátja. Franco életművében folyamatosan jelen van a csupán átmeneti tündöklés gondolata, az elmúlás okozta állandósult szorongás, szövegei lényege a felfokozott szépség- és élettárgy valamint a hanyatlás és enyészet szorító kettőssége. A kurtizán munkaeszköze az arc, melynek szépsége mulandó, és melynek rögzítését versek formájában is megkísérli, a felszínen levelezőpartnerei, mélyebb kontextusban a lírai túlélés számára. Az idő megragadására tett kísérlet számára egyszerre szükséglet, önkifejezés, produktív próbatétel. A középkor és reneszánsz határán vajúdó Velence és a női személyiségmodell egyaránt új korszak, új lehetőségek, új kihívások előtt áll; ennek az átmenetiségnek is egyedi tükörképe Veronica Franco szövegegyüttese a tükröződés városában.

Zöld erdőben, sík mezőben sétál egy madár
– Közelítés a magyar vokális folklór jambikus
lejtésű dalaihoz két közköltészeti
szövegcsalád variálódásának vizsgálatán
keresztül

Az előadás témaválasztása abból a feltételezésből indul ki, hogy a jambikus lejtés jelenléte a magyar énekelt népköltészetben egy kevésbé vizsgált és feltárt területét képezi egyaránt az irodalomtudománynak és az etnomuzikológiának, azonban e verselés konzekvensen megjelenik folklórszövegekben és közköltészeti szövegekben, és az énekes megszólaltatás esetében még inkább körvonalazhatóbbá válik. A szöveg, zene és előadásmód összetett, szerves viszonyának vizsgálatával feltárhatjuk a szóbeliség és írásbeliség határán elhelyezkedő virágének-költészet nyomait a 20. századi archív folklórgyűjtések dalaiban. Előadásomban ezt a jelenséget vizsgálom a *Zöld erdőben, sík mezőben sétál egy madár* és a *Paradicsom kőkertjébe* kezdetű szövegcsalád énekes gyűjtéseken való megjelenésein keresztül.

Az előadás során célom rávilágítani a jambikus lüktetést, a hármas metrumot és az időmértékes gondolkodást tükröző énekmód jelentőségére, illetve a tényre, hogy az e tematikához tartozó korpusz szövegei és dallamai között jelentős textuális, motivikus, esztétikai és modalitásbeli hasonlóság figyelhető meg, például a moldvai dialektus virágénekei, avagy karácsonyi szokásdalok esetében. A reneszánsz műköltészeti szövegek és a folklóralkotások közti interakció lehetősége természetesen adódik e szöveganyagok esetében, azonban a kapcsolat problematikus, s nem feltétlenül közvetlen. E kölcsönhatásokat szintén érintem az előadásban. A vágánsköltészet és a virágének hagyomány integráns részét képezi a magyar reneszánsz irodalomnak, a közköltészetnek és a népköltészetnek. Az irodalmi rétegek felett átívelő esztétikai egyezések feltárásával közelebb kerülhetünk az átadás-átvétel flexibilis működésmódjának megértéséhez.

Irodalmi horcruxok – Antik művek szerves továbbélése egy humanista pásztoreklogában

Előadásom egy kevésbé ismert humanista költő, a joachimstahli születésű Elias Corvinus (1537–1602) költő életművének egy elégiájával foglalkozik. Az *Idyllion Amyntas* címre hallgató pásztoreklogja a szerző első verseskötetében, a *Carminum Libellus*ban található, mely nyomtatvány máig kutatatlanul és bármilyen újabb kiadást meg nem érve hever az ÖNB-ben – ez igaz költő életművének szinte teljes egészére. A költeményben egy pásztor siratja eltűnt kutyáját, Lyciscát, s próbál nyomára akadni a szeretett ebnek. A mű ékes példája annak, milyen módon nyúltak a humanista szerzők az antik irodalomhoz. Nem egyszerűen arról van szó, hogy Corvinus antik gyökerű műfajban verselne, vagy témáját is antik minta alapján választaná meg, esetleg valamilyen antik előképekkel kapcsolatos utalást rejtene el művében, hanem folyamatos szöveg szerinti átvételek formájában fel is használja, be is építi költeményébe az egyes ókori költeményeket. Ily módon emeli át és életeti tovább a klasszikus irodalmat kézzel foghatóan saját jelenkorába. Természetesen sok esetben nehéz eldönteni, hogy az adott szöveghelyeket egy szerző tudatosan imitálja, vagy az antik szerzők folytonos olvasása és tanulmányozása során tudat alatt, vagy passzívan elraktározott szövegrészletek nem célzott felhasználásával, azaz aemulatioval állunk szemben. Előadásunk nem is e kérdés mindenképpen eldöntését tűzte ki céljának, sokkal inkább annak bemutatását, hogy melyek azok a művek, amelyekből inspirálódott. Elemzésünk során kiderült, hogy az elégia egyértelműen vergiliusi és ovidiusi alapokon nyugszik. Vergiliustól természetesen leginkább az *Aeneis*ből, illetve az eklogákból találunk részleteket az *Idyllion Amyntas*ban, Ovidiustól pedig főleg a *Metamorphoses*ből, a *Tristiából*, valamint a *Heroides*ből. Sokkal kevésbé markánsan, de a műben felbukkan még szövegszinten *Silius Italicus* és Seneca hatása is.

Historia docet, fabula delectat – Történelem és fikció a *Megszabadított Jeruzsálem*ben

Kutatásom tárgya Torquato Tasso (1544–1594) fő műve, a *Megszabadított Jeruzsálem* című keresztény eposz. Ez a hősköltemény a 16. századtól kezdve a műfaj mintájává vált, példaként szolgálva többek között Zrínyi művének, a *Szigeti veszedelem*nek is. Tasso elsődleges történeti forrásként Guillaume de Tyr *Belli sacri historia verissima* című krónikáját használta fel, azonban gyakran eltért a történelem szerinti valós eseményektől, és beillesztett a történetbe fiktív jeleneteket, párbeszédet, illetve szereplőket. Ezek az elemek a költő szándéka szerint „megmozgatják” a korabeli olvasó fantáziáját. Az *Értekezések a költészet művészetéről és különösképpen a hőskölteményről* című irodalomelméleti művében Tasso kitért művének erre a kettősségére, amellyel a tanítást is kívánja szolgálni. Művében nem pusztán elbeszéli a keresztes hadjárat eseményeit, hozzájárulva a kollektív emlékezet megőrzéséhez, hanem erkölcsi példákat is felállít. Előadásomban a történelem és fikció közötti különbségeket mutatom be, azzal a céllal, hogy rávilágítsak az irodalom szerepére a hősi eszmény alakításában, miközben tekintettel leszek az olasz barokk udvar értékrendjére és ideológiájára is.

Az egyéni, kollektív és kulturális emlékezet aspektusai Pázmány Péter *Feleletében* és a *Kalauzban*

Jan Assman kulturális antropológiai monográfiájában, az *A kulturális emlékezet – Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban* című művében rögzíti a kulturális, a kollektív és egyéni emlékezet definícióit, melyekkel az antik kultúrák emlékezeti aspektusait vizsgálja a fennmaradt művészeti produktumok alapján. Az emlékezetkutatás a néprajz és a történelem tudományos keretein belül maradt, az irodalomtudomány a régi magyar szövegek értelmezésekor nem alkalmazza ezeket a kategóriákat. Pázmány Péter *Feleletének* vizsgálata szintén a kurrens irodalomtudományi módszereket helyezi előtérbe, az intertextuális elemkészlet és a szerzői korrektúrák vizsgálata kapcsán. Előadásomban a kulturális keretek és a fellelhető antik irodalmi elemkészlet tipológiáját ismertetem az Assmann-féle definíciók alapján a *Felelet* Tarnócz-, és Rapaics-féle kiadásait alapul véve. Az intertextuális elemek hálózatszerének vizsgálata interdiszciplináris törekvéssel készül, módszere az összehasonlítás. Célja az elváló emlékezeti területek műveltségi eszközkészletének ismertetése, melyből a kiadások szövegheyeinek és a margináliák bevonásával felvillantható a szerző által idézett szöveghelek motivációja és retorikai stílusértéke. Az összehasonlítás részint referenciaként állítja Magyar Péter hivatkozott röpiratának, az *Az országokban való sok romlásoknak okairul* című művében fellelhető intertextuális elemkészletét, melyek a Pázmány röpirattal több intertextuális mezsgyén rokonságot mutatnak.

Színház akkor és most, avagy Ludovico Gritti utóélete

Mitől lesz igazán sikeres egy színdarab? Mi vonzza tömegesen a nézőket 15 éven keresztül a Nemzeti Színházba? Mi a siker titka? Mire kapja fel hamarabb a fejét a néző: az elismert író, rendező nevére, az ünnepelt színészekre, egy jó kritikára, talán egy közismert, mindenkit érintő témára? Mi az oka annak, hogy egy 16. századi történelmi figura – akinek a létezése mára már szinte feledésbe merült – 15 éven át uralja nemcsak a Nemzeti Színházat, de a vidéki színházakat is?

Ludovico Gritti neve ma már keveseknek cseng ismerősen, azt pedig még kevesebben tudják róla, hogy a 16. században milyen fontos és befolyásos embernek számított. Szoros kapcsolatot alakított ki az Oszmán Birodalom vezetőivel, részt vett a magyarországi tárgyalásokon, sőt még Magyarország kormányzójának is kinevezték, ennek ellenére, ha megkérdeznénk az utca emberét, hogy Magyarországnak hány kormányzója volt, Gritti aligha szerepelne a névsorban.

Az utókor mégis felfigyelt személyére, ugyanis két dráma is íródott az ő főszereplésével. A 19. században Szigligeti Ede ír történelmi drámát *Gritti* címmel, amely igen hamar közönségkedvencé vált, ugyanis csak a Nemzeti Színházban tizenöt évig játszották, de a vidéki színpadokon is igen közkedvelt volt. Az elsőprő sikerekhez hozzájárulhatott, hogy a korszak két ünnepelt színésze is játszott a darabban, Egressy Gábor alakította Gritti, Laborfalvi Rózát pedig Margit szerepében láthatta a közönség. Valamint nem is olyan régen, 2022-ben jelent meg Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba közös darabja a *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék* címmel. Ugyan nem aratott elsőprő sikert a közönség körében, de Gritti utóéletéhez igenis hozzájárult. Az előadásom során erről a két darabról szeretnék bővebben beszélni.

A végidők bibliai képei – Adso Dervensis és az Antikrisztus eljövetele

A modern kori történetírásban az 1000. év félelmeivel, világvégevárásával kapcsolatos viták arra a konklúzióra jutottak, hogy nem mutatható ki egy általános, mindent elsöprő félelem az első ezredforduló környékén a nyugati világban. Az apokaliptikus elvárások elsősorban a szerzetesek és a művelt emberek „kiváltságai” voltak. Az apokaliptikus középkori irodalom egyik meghatározó munkája Adso Dervensis 950 körül keletkezett *De ortu et tempore Antichristi* című írása. A bencés szerzetes ebben ismerteti az eljövendő Antikrisztus jellemvonásait, valamint az utolsó időkkel kapcsolatban nyújt tájékoztatást. Jelentősége abban áll, hogy nem írásmagyarázatot ad, hanem hagiográfiai jegyekkel ötvözve, elbeszélő formában íródott. Címzettje Gerberga királyné, IV. (Tengerentúli) Lajos nyugati frank uralkodó felesége. Adso munkája során bőségesen merített a Szentírásból, különösen az Újszövetség könyveire támaszkodott, mint például Pál leveleire, vagy a Jelenések könyvére, amelyek az Antikrisztus megjelenését, tevékenységeit és bukását tárgyalják. Adso munkája a középkori hitvilágot tükrözi, amelyben az Antikrisztus a bűn és a hit elleni harc végső megtestesülése. Krisztus tökéletes ellentétéként mutatja be az Antikrisztust, aki csodákkal és megtévesztéssel vezeti félre a híveket, és ezzel káoszt hoz a világra. A világvégevárás Adso művében nemcsak vallási és teológiai szempontból meghatározó, hanem egyedülálló betekintést nyújt abba, hogyan használták fel a bibliai próféciákat a középkor vallási és társadalmi kihívásainak kezelésére. Előadásomban ezen bibliai források elemzésére és bemutatására szeretnék elsősorban fókuszálni.

Prefektusok, udvarbírák és porkolábok Ecseden a 17. század első felében

A kora újkori Magyarországon a fejedelmi és főúri udvarok jelentős szerepet töltöttek be. A társadalmi és vidéki udvari rétegek közötti társadalmi háló csomópontjai; jelentős döntések helyszínei; a művelődés otthonai; a reprezentáció és mecenatúra színpadai; valamint viselkedési mintát nyújtó, nevelő iskolák voltak. Az udvarra úgy kell tekintenünk mint a dominusz tágabb értelemben vett családjára, noha ez nem vér szerinti rokonságot jelentett.

Kenyeres István részletesen foglalkozott a 16. századi állapotokkal, amikor is a kamarai kezelésű várak élén két várnagy vagy kapitány állt, akik közül az egyik a vár udvarbírája volt. Ott, ahol a kapitány és az udvarbíra egy személy volt, őt prefektusként nevezték meg, a kisebb várak élén egy kapitány és egy udvarbíra állott. Közben elkezdődött a kapitány és udvarbíra tisztségének szétválása, míg előbbinek csak a hadszervezésbe volt beleszólása, utóbbi pedig már csak a gazdaságot irányította, azonban ez a szétválás lassabb folyamat. A porkoláb a vár biztonságáért felelő katonáknak a munkáját irányította. A porkoláb továbbá a várnép irányításával is foglalkozhatott. A várak egyben az uradalmak központjai is voltak, ezért a két szervezet egy helyen, egymással párhuzamosan működött. Az uradalom vizsgálata során elengedhetetlen különböző korok vizsgálata, ugyanis az udvar intézménye folyamatos változásnak volt kitéve, ezáltal a birtokosok udvara is időről időre változott.

Jelen kutatásom célja megvizsgálni, hogyan történik ez Ecseden a 17. században, amikor kamarai máskor erdélyi fejedelmi tulajdonban van az uradalom. Eddig Matócsy Ferenc, Ibrányi Mihály, Török István, Pálóczi Horváth János, Tarcali Ferenc, Balog Péter, Irsai Miklós, Jósa Miklós, Köteles Mihály, Bodoki János és Pongrácz Pál nevei ismeretesek, akik Ecseden fontos szerepet töltöttek be. A tisztségviselők felkutatásával karrierutakat vázolhatunk, melyből világosan kiderülhet, milyen társadalmi előrelépési lehetőségeik

voltak, de fontos az egyes tisztségviselők feladatainak megismerése is. A különféle korszakok során olyan adatok is előkerültek, amelyek lehetővé teszik jóval későbbi korszakok vizsgálatát, ilyen például a Balásházi név megjelenése az iratokban, akik jóval később (18. század) is jelen vannak, s jelentős szerepeket töltöttek be. Az efféle adatok lehetőséget nyújtanak arra, hogy egy-egy személy családjának a történetét több korszakon keresztül is betudjuk mutatni. A kutatás során elengedhetetlen a családi levelezések és urbáriumok vizsgálata, melyből számos adatot lehet kinyerni az udvarban felelős vezető beosztású személyekről.

ELTE

PÉCSI
TUDOMÁNYEGYETEM

SZTE
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

**Marketing
Puzzle**